

УДК 929Кон:94(477)

*Ольга Ковалець,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Олександр Кониський – життя, присвячене Україні

Олександр Якович Кониський (1836-1900)

Abstract. The article is devoted to the personality of Oleksandr Konys'ky (1836–1900), a Ukrainian public figure, enlightener, writer, pedagogue, translator, publisher, lexicographer, professional lawyer, journalist, author of the words of the spiritual hymn “Prayer for Ukraine”, the translator of the Taras Shevchenko Diary, the founder of Shevchenko studies, a bright personality in the Ukrainian social, political and literary process of the second half of the 19th century.

The relevance of the article consists in researching his life and multifaceted activities.

Oleksandr Konys'ky defended the interests of Ukrainianness and Ukrainians throughout all his life. He did not compromise in the national cause. He awakened the indifferents by his writings and words. He burned with love for Ukraine and ignited with this fire the hearts of many of his spiritual followers. Behind this fire of love were his real deeds, his foresight and talent to see the future, his belief and conviction that Ukraine would gain independence.

His greatest work, the spiritual hymn “Prayer for Ukraine”, he wrote in 1885, 135 years ago. Oleksandr Konys’ky sincerely believed that with the words of his prayer: “Lord, oh the Great and Almighty, / Protect our beloved Ukraine, / Bless her with freedom and light / Of Your holy rays. / With learning and knowledge enlighten / Us, Your children small, / In love pure and everlasting / Let us, oh Lord, grow. / We pray, oh Lord Almighty, / Protect our beloved Ukraine, / Grant our people and country / All your kindness and grace. / Bless us with freedom, bless us with wisdom, / Guide into kind world, / Bless us, oh Lord, with good fortune / For ever and evermore”, – will grow the future Ukrainians of the future Ukrainian independent state.

Educator-enlightener Oleksandr Konys’ky considered his goal to form the national consciousness and self-consciousness of the Ukrainian people through enlightenment, education, dissemination of knowledge, literacy of children and adults. He had many ideas, was optimistic, showed energy and great activity in public life.

Oleksandr Konys’ky was a key figure in the national liberation movement of the second half of the 19th century. Oleksandr Konis’ky was the creator of the ideological mental image of the modern Ukrainian. He was the first independent of the Ukrainian hromadivs’kyi movement. He became the organizer of the national Ukrainian science and put a dividing line between the Russian and Ukrainian science.

Oleksandr Konys’ky was the first truly Ukrainian conciliar, he stood at the cradle of the formation of all-Ukrainian culture in Galicia: a united literary language, a common fiction, a single national science, synchronized socio-political activities in the international arena.

Keywords: Oleksandr Konys’ky, Ukrainianness, enlightener, national consciousness, education, enlightenment, independence, conciliarism, national liberation movement, founder of Shevchenko studies, second half of the 19th century, Kyiv.

Актуальність. Серед особистостей, які зробили неоціненний внесок в українську культуру, науку, політику свого часу наполегливою буденною працею повноправно виділяється ім’я Олександра Яковича Кониського (1836–1900). Без згадування діяльності О. Я. Кониського на ниві українського громадського життя та письменства не можливо уявити другу половину XIX ст.

Увесь свій вік О. Я. Кониський боронив інтереси українства, не йдучи на жодні компроміси в національній справі, «будив сонних і письмом і словом», «горів любов’ю до України і цим вогнем запалював серця своїх численних духовних вихованців». За цим вогнем любові стояли реальні справи, а далекоглядність О. Я. Кониського, його талант бачити перспективу, його віра в те, що Україна своє осягне, вражають і сьогодні. Свій найвеличніший твір – духовний гімн під назвою «Молитва за Україну», що вже 135 років від часу створення у 1885 р. лунає українською землею, О. Я. Кониський написав для дитячого хору. Він щиро вірив, що зі словами його молитви: «Боже Великий, єдиний, Русь–Україну храни...» зростатимуть майбутні українці майбутньої незалежної держави. Ці слова завжди були й залишаються дуже вагомими в наш час. Ми вважаємо, що вивчення життєвого шляху та різнопланової діяльності О. Я. Кониського є дуже актуальним у наш час.

Мета статті – дослідити життєвий шлях та діяльність Олександра Яковича Кониського (1836–1900).

Для дослідження теми статті ми проаналізували праці М. Возняка¹, І. Б. Гирича², І. Денисюк³, Л. В. Домбровської⁴, В. Дудко⁵, О. В. Дяченко⁶, О. Іваненко⁷, О. О. Мисюри⁸, С.

¹ Возняк, М. 1929. Ол. Кониський і перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр. Дикарева). *Записки НТШ / під ред. К. Студинського й І. Крип'якевича*. Львів. 150. 338-390.

² Гирич, Ігор. 2011. «Можна любити Україну так, як її любив Кониський, – але більш, як він, – любити не можна» (До 175-річчя від народження Олександра Кониського, одного з фундаторів НТШ). *Вісник НТШ: інформаційне видання / Світова Рада Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Львів. 46. 22-26.

http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14619/1/8_lubov%20Kapunskogoi.pdf

Гирич, Ігор. Олександр Кониський – батько української культурно-політичної окремішності.

<http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/413-ihor-hyrych-oleksandr-konyskyi-batko-ukrainskoikulturno-politychnoi-okremishnosti>

³ Денисюк, І. Виховне спрямування творів О. Кониського для дітей в аспекті становлення української національної школи. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N142/N142p022-026.pdf.

⁴ Домбровська, Л. В. 2013. Олександр Якович Кониський (1836–1900) – видатний український просвітник, культурно-громадський діяч, письменник, педагог. *Українська біографістика*. 10. 198-211.

⁵ Дудко, В. 1998. Полтавська громада початку 1860-х рр. у листах Дмитра Пильчикова до Василя Білозерського. *Київська старовина*. 155-178.

⁶ Дяченко, О. В. 2006. Національна ідея в поглядах О. Я. Кониського. *Проблеми політичної історії України: [зб. наук, праць / наук. ред. Шляхов О. Б.]*. 97-101.

Дяченко, О. В. (2018). Педагогічна діяльність Олександра Кониського. *Проблеми політичної історії України*. 13. 6-16.

⁷ Іваненко, Ольга. (2016). Хранитель українського слова. *Календар знаменних і пам'ятних дат / Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова"*. 3. 47-58.

⁸ Мисюра, О.О. 2005. Феномен Олександра Кониського (1836-1900). Матеріали науково-методичного семінару. *Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції*. Чернігів. 2003. Вип. IV. 138-146.

Мисюра, О. О. 2004. Громадівська діяльність Олександра Кониського. *Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції*. Чернігів. V. 145-157.

Мисюра, О. О. 2010. Кониський – засновник шевченкознавства. *Сіверянський літопис*. 6. 112-121.

Мисюра, О. О. 2004. Суспільно-політична діяльність О. Кониського: полтавський період. *Сіверянський*

М. Панькової⁹, В. В. Томазова¹⁰ та І. Б. Усенко¹¹ в Енциклопедії історії України, матеріали навчального посібника «Видатні українці»¹².

«Я не знав людини, що більше, ніж він, жила життям батьківщини, страждала її горем, була щаслива з її щастя. Можна любити Україну так, як її любив Кониський, але більше, як він – любити не можна». Олександр Лотоцький

Олександр Якович Кониський – український письменник, педагог, громадський та культурний діяч, перекладач, видавець, лексикограф, адвокат та журналіст. Ця людина освоїла дуже багато професій, але не менше зробила і справ. Результат яких ми можемо спостерігати і зараз.

Молоді роки життя Олександра Яковича Кониського – це «епоха великих реформ». Зміни в суспільно-політичному житті Російської імперії в середині XIX ст. (відміна кріпосного права, лібералізація суспільного життя) пробудили українську інтелігенцію і спонукнули до праці за всебічну демократизацію суспільного життя, до творчої діяльності, викликали бажання поширювати знання серед простих людей, розвивати громадські форми народної освіти, утверджувати рівність жінок в освітній справі. Все це сприяло зародженню такого унікального явища в суспільному житті країни як «Громади» – нелегальні товариства, які ставили за мету формування національної свідомості й самосвідомості українського народу через просвітництво, освіту, поширення знань, навчання грамоти дітей і дорослих. Такими прагненнями жила й полтавська інтелігенція. Гурток утворив влітку 1861 р. Полтавську громаду, серед активних організаторів якої був О. Я. Кониський, як відзначає О. О. Мисюра¹³.

Олександр Якович разом з іншими членами Полтавської громади турбувався про відкриття недільних шкіл для простолюду, яких за короткий проміжок часу з'явилося в місті п'ять, засвідчує у своїй статті С. М. Панькова. Турбуючись про якість і результати навчання, Олександр Якович Кониський та його друзі звернули увагу на те, що учні не завжди розуміють російську мову, якою навчаються і якою написані всі підручники. В 1862

літопис. 5-6. 3-6. Мисюра, О. О. 2005. Участь О. Кониського в утворенні Наукового товариства імені Т. Шевченка. *Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції*. Чернігів. VII. 115-130.

⁹ Панькова, Світлана. 17 серпня 2016 р. Людина без компромісів. *День*, 147. <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/lyudyna-bez-kompromisiv>.

¹⁰ Томазов, В. В. 2008. Кониські. *Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон-Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України*. К.: Наукова думка, 568 с. <http://www.history.org.ua/?termin=Koniski>.

¹¹ Усенко, І. Б. 2008. Кониський Олександр Якович. *Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон-Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України*. К.: Наукова думка, 568 с. http://www.history.org.ua/?termin=Koniskii_O.

¹² Кониський, Олександр Якович. 2005. Видатні українці. *Українська педагогіка в персоналіях – XIX століття. За ред. О.В. Сухомлинської / навч. посібник для студ. вищих навч. закладів, у 2-х книгах*. К.: Либідь. 1. 394-406.

¹³ Мисюра, О. О. Феномен Олександра Кониського (1936–1900). 138-146.

р. він разом із іншими членами Полтавської громади звернувся до Петербурзького комітету грамотності з клопотанням про запровадження української мови в школах¹⁴.

Упродовж усіх років життя Олександр Якович Кониський багато друкувався як педагог. Відомі такі його праці: «Полтавська жіноча гімназія» (1861), «Становище шкільної освіти в Полтаві» (1861), «Чоловіча щоденна школа в Полтаві» (1862), «Про жіночу освіту взагалі та про Полтавську жіночу гімназію» (1862), «Освіта на західно-південній Україні» (1887), «Потреба реформи в освіті жіноцтва» (1888), «Потреба морального виховання» (1888), «Народна моральність на Україні» (1892). У своїх працях він ратував за допущення в народну школу української мови і за надання їй права «повного громадянства», наголошує О. О. Мисюра¹⁵.

Як педагог-просвітник, він не міг змиритися з політикою царського уряду, спрямованою на русифікацію українського населення, вбачаючи в цьому велику шкоду для розвитку української нації як повноцінної серед інших народів. У 1874 р. Олександр Якович Кониський розпочав укладати «Читанку» українською мовою. До неї ввійшли найкращі твори українських письменників і поетів, про життя і діяльність кожного подавалися короткі відомості. Однак 18 травня 1876 р. вийшов Емський указ, який забороняв друкувати українські наукові й популярні книжки та підручники. Втративши надію видати «Читанку», Олександр Якович Кониський уклав збірку «Батьківщина», до якої мали ввійти найкращі твори українських письменників. Проте, «Батьківщину» друкувати не дозволили¹⁶.

Оптимізм, енергія та велика активність у суспільному житті сприяли тому, що в 1878 р. письменника і педагога Олександра Яковича Кониського обрали депутатом Київської міської ради. Знаючи його палку вдачу, можна тільки уявити, яку бурхливу діяльність він розгорнув, маючи статус депутата. Будь-яку можливість використовував Олександр Якович, аби виступити на користь українського слова. Писав статті, різні доповідні записки. У 1881 р. він порушив питання про навчання українською мовою в народній школі. Його стаття, надрукована в журналі «Семья и школа» (1881), викликала численні відгуки в російській пресі, у більшості з яких висловлювалася підтримка авторові. Згодом він видав український підручник «Грамматка, або Перша читанка за для початку вчень», зазначає М. Возняк¹⁶.

У Олександра Яковича Кониського, як у педагога-просвітника, завжди було багато задумів, ідей, які він у «підросійській Україні» реалізувати не міг. Тому всю свою невгамовну енергію він щораз переносив до Галичини, сприяючи цим консолідації українських сил.

У серпні 1899 р. Олександр Якович Кониський підготував документ, у якому обґрунтував необхідність скасування утисків української мови, і подав його міністрові внутрішніх справ Російської імперії. Він переконував, що причина утисків – доноси людей злої волі, доводив їх безпідставність, показував, якої величезної шкоди завдають утиски

---

¹⁴ Усенко, І. Б. Кониський Олександр Якович. http://www.history.org.ua/?termin=Koniskii_O..

¹⁵ Мисюра, О. О. Феномен Олександра Кониського (1936–1900). 138-146.

¹⁶ Кониський Олександр Якович. Видатні українці. 394-406.

¹⁶ Возняк, М. Ол. Кониський і перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр. Дикарева). 338-390.

українського слова, спиняючи просвіту українського народу. За визначенням І. Франка, це був останній голосний виступ Олександра Яковича Кониського в Росії.

Підсумуємо. Педагог-просвітник Олександр Якович Кониський вважав своєю метою формування національної свідомості й самосвідомості українського народу через просвітництво, освіту, поширення знань, навчання грамоти дітей і дорослих, мав багато задумів, ідей, був оптимістично налаштований, проявляв енергію та велику активність у суспільному житті.

Олександр Якович Кониський – відіграв неабияку роль у національно-визвольному русі другої половини XIX ст. На рівні масової свідомості та для фахівців його постать, на жаль, залишається малооціненою і малознаною.

У громадській позиції О. Я. Кониського яскраво проглядалася його незламна українськість, чітка постава на творення культурної окремішності, самобутності українців від росіян. На це була спрямована вся літературна, суспільно-політична та громадська робота О. Я. Кониського. Його фанатична цілеспрямованість і працездатність. Вважають, що він був першим послідовним українським самостійником. Ще від часів видання журналу «Основа» він долучився до українського руху. Патріотичну активність він проявляв і в інших місцях свого проживання: в Катеринославі, Києві. О. Я. Кониський усюди був публічним заступником українських інтересів, не боявся ніколи офіційних нагінок та поліційних переслідувань, підкреслює І. Б. Гирич¹⁷.

У 1888 р. він написав відкритого листа міністру внутрішніх справ, вимагаючи припинити переслідування українського слова. Це свідчило про неабияку сміливість і незламність сили волі. В цьому О. Я. Кониський був для українського руху, схильного до компромісності, полохливості перед владою, національної амбівалентності, білою вороною. Він постійно наживав ворогів, перебував тривалий час під слідством, але ніколи не втрачав активності й віри, відзначають В. Дудко та О. В. Дяченко¹⁸.

О. Я. Кониський ідейно розійшовся з більшістю старогромадян через їхню мляву й невизначену позицію в ставленні до окремішності української культури. Категоричність і принциповість О. Я. Кониського в цих питаннях були винятковими, тому в кінці життя він залишився майже наодинці, зрозумілий вже наступному поколінню діячів, а не своїм одноліткам-українофілам.

О. Я. Кониський чітко вибудував розмежувальний кордон між українським та російським духовним простором і цим вказав на те, що служіння української інтелігенції відтак є завданням відродження власного народу. На це витрачалися впродовж десятиріч

---

¹⁷ Гирич, Ігор. «Можна любить Україну так, як її любив Кониський, – але більш, як він, – любить не можна». <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/14619>.

Гирич, Ігор. Олександр Кониський – батько української культурно-політичної окремішності. <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/413-ihor-hyrych-oleksandr-konyskyi-batko-ukrainskoikulturno-politychnoi-okremishnosti>.

¹⁸ Дудко, В. Полтавська громада початку 1860-х рр. у листах Дмитра Пильчикова до Василя Білозерського. 155-178.

Дяченко, О. В. Національна ідея в поглядах О. Я. Кониського. 97-101.

колосальні людські й інтелектуальні ресурси українства, що пропадали намарно для української справи, як підсумовує у своїх працях І. Б. Гирич

О. Я. Кониський – людина наступної генерації українських діячів – уперше виступив за принципове завершення періоду двомовності й перехід на письмову українську. Саме О. Я. Кониського варто вважати одним із творців власне української національної публіцистики і періодичних видань у Галичині. Він був постійним дописувачем усіх україномовних журналів Галичини у 1860-ті – 1890-ті роки, стояв біля джерел відновлення «Правди», в 1888 р., був її головним редактором.

Олександр Кониський став організатором національної української науки. До нього наші вчені лише почасти дозволяли собі бути українськими науковцями, більшу частину життя присвячуючи себе великодержавним російській, польській, австрійській наукам.

Підсумуємо. Олександр Якович Кониський – відіграв неабияку роль у національновизвольному русі другої половини XIX ст. Саме О. Я. Кониський, як підкреслюють сучасні вчені, є творцем ідейно-ментального образу сучасного українця та першим самостійником українського громадського руху. Сьогодні в пантеоні українства високо стоять постаті визначних громадських діячів, його духовних учнів Олександра Барвінського, Михайла Грушевського, Сергія Єфремова, Олександра Лотоцького, Василя Доманицького.

О. Я. Кониський був *«організаційним осередком тодішнього українського життя»*, першим речником націотворчої ваги українського літературного слова, яке мало творити українську духовно-культурну окремішність від Росії і Польщі, був одним із небагатьох підросійських публіцистів, який писав лише українською мовою. Кредо діяльності Олександра Кониського – *«в революцію я не вірю і не покладаю на неї ніякої надії, я вірю тільки в добро од освіти і любові»* – може вважатися гаслом українського культурництва Олександр Кониський став організатором національної української науки. Вододіл між російською і українською науками поставив саме О. Кониський, стверджує С. М. Панькова¹⁹.

О. Я. Кониський найбільше з усіх наддніпрянських українців зрозумів громадські переваги конституційного ладу Австро-Угорщини і прозорливо запропонував перенести всеукраїнську політичну діяльність на галицький ґрунт. Політика «Нової ери», промотором якої з підросійського боку виступав О. Я. Кониський, була тією точкою неповернення для України, яка остаточно розірвала з проросійським вектором української політики і почала відлік незалежного українського часу.

Олександр Кониський був першим по-справжньому українським соборником, серед головних культурних об'єднувачів підросійської і півавстрійської України, головним речником ідеї «Галичина – український П'ємонт», стояв біля колиски формування в Галичині зародків спільної всеукраїнської культури: об'єднаної літературної мови, спільної

---

¹⁹ Панькова, Світлана. Людина без компромісів. <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/lyudyna-bez-kompromisiv>.
Томазов, В. В. Кониські. <http://www.history.org.ua/?termin=Koniski>.
Мисюра, О. О. Громадівська діяльність Олександра Кониського. 145-157.

художньої літератури, єдиної національної науки, синхронізованої суспільно-політичної діяльності на міжнародній арені.

Самого себе О. Я. Кониський вважав у першу чергу громадським діячем, потім уже поетом, письменником, публіцистом, навіть світським релігійним діячем, тільки не вченим, хоча останні десять років свого життя він в основному присвятив науковій роботі. За цей час О. Я. Кониський написав першу повну біографію Тараса Григоровича Шевченка, фактично ставши засновником шевченкознавства та на довгі роки визначивши рамки, в яких розвивалася ця галузь науки.

Незважаючи на те, що на початок роботи Олександра Яковича над біографією поета вже існували праці на визначену тему, саме йому випала доля повідати про життя і творчість українського генія на такому рівні, щоб він став основою окремого наукового напрямку. Поштовхом до написання О. Я. Кониським біографії Т. Г. Шевченка стала подія в 1891 р., а саме справа про реорганізацію Літературного товариства імені Тараса Шевченка на Наукове товариство. Тому першим виданням зреформованого Товариства мав стати повний, докладний опис життя Тараса Григоровича Шевченка, написаний його рідною мовою. З того часу і розпочалася велика і кропітка робота з упорядкування систематичного огляду вже відомого і розкиданого «в часописах двох держав» життєписного матеріалу про Кобзаря. Найбільше таких шевченкознавчих розвідок і публікацій містив на той час журнал «Киевская старина». З огляду на доступні джерела Олександр Якович взявся до праці. Всі зібрані матеріали він мав критично опрацювати й проаналізувати. Величезної наполегливості і працездатності вимагала від О. Я. Кониського, та місія, яку він взяв на себе з дослідження життя цього Великого Кобзаря. *«Впродовж майже п'яти літ я не жалів ні часу, ні праці, ні коштів на збирання матеріалу і на неминуче потрібні поїздки по кілька разів на села, де перебував Шевченко під час важливих моментів свого віку до заслання»,* – так описував свою працю сам Олександр Якович в своєму щоденнику, який опрацював О. О. Мисюра²⁰.

Результатом багатолітнього дослідження, яке О. Я. Кониський закінчив на початку серпня 1896 р., стало написання ряду нарисів, які він друкував окремими частинами до 1897 р. на сторінках «Зорі» та «Записок НТШ», починаючи з першого їх тому²¹. За життя Олександра Яковича було опубліковано десять таких розвідок, одинадцять вийшла вже після його смерті в інших періодичних виданнях та окремих брошурах. Усі вони були доопрацьовані для окремого видання, що й побачило світ під назвою «Тарас Шевченко – Грушівський: Хроніка його життя» (Т.І – 1898 р.; Т.ІІ – 1901 р., що вийшов теж по смерті автора), добачає О. О. Мисюри у праці «Кониський – засновник шевченкознавства», відзначаючи О. Я. Кониського – як засновника шевченкознавства у науці²². У Росії було видано скорочений переклад під назвою «Жизнь украинского поэта Т. Г. Шевченка». О. Я. Кониського справді можна вважати засновником шевченкознавства як окремої дисципліни. Він зробив усе, щоб до виходу в світ нової повної біографії Тараса Шевченка, підготовленої П. Зайцевим, понад півстоліття суспільство могло користуватися його науковим доробком.

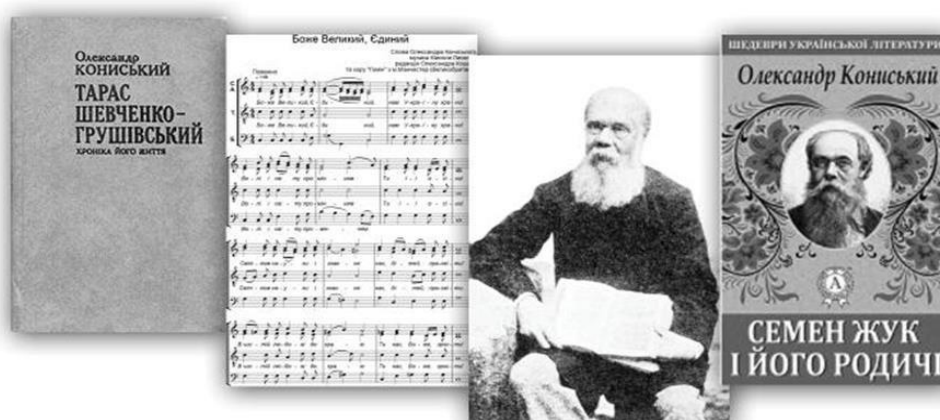
²⁰ Мисюра, О. О. Громадівська діяльність Олександра Кониського. 145-157.

²¹ Мисюра, О. О. Кониський - засновник шевченкознавства. 112-121.

²² Там само.

Разом з тим, він уперше надрукував і науково обґрунтував існування цілого ряду невідомих до того поезій Шевченка. Як визначає С. М. Панькова, це склало важливий здобуток для української літератури. На відміну від своїх попередників, котрі мало вивчали творчість Тараса Шевченка як художника, О. Я. Кониський зацікавився і його мистецькою біографією. Олександр Якович намагався опублікувати все, що було йому відомо на той час, але робити це було вкрай важко, бо практично всі мистецькі твори були розкидані по приватних колекціях і не мали опису, цим питанням ніхто ніколи не цікавився²³.

Отже, О. Я. Кониського слід вважати засновником шевченкознавства як окремої галузі науки, проведена ним велика робота вдало переконує в цьому своїми результатами. Олександр Якович охопив своїм дослідженням набагато більше віх життя поета, ніж того вимагала проста хроніка.

Висновки. Український громадський діяч ліберального напрямку, педагог, письменник, перекладач, видавець, лексикограф, професійний адвокат, журналіст, автор слів духовного гімну «Молитва за Україну», перекладу «Щоденника» Тараса Шевченка, засновник шевченкознавства Олександр Якович Кониський (1836–1900) – яскрава особистість в українському громадському, політичному та літературному процесі другої половини XIX ст. Його життя було нелегким та багато в чому типовим для українського діяча тієї доби. У нього дуже рано виявилися здібності до літературної творчості і водночас талант організатора. Роки дитинства і юності, матеріальні нестатки та хвороби, державна служба в роки Кримської війни, заслання та наступні поневіряння загартували його волю, сформували здатність перемагати власні негаразди та ворожість оточення. А знайомство з життям і побутом різних верств населення – покріпаченого селянства, козацтва, чиновників, духівництва, урядовців – стало джерельною базою для художніх та публіцистичних творів письменника та поета.

«Нічого в людях вище за щирість я не ставлю: щирість я вважаю за першу і головну основу моральності людської; шаную тільки авторитет праці реальної і патріотизму, доведеного фактами; перша і головна річ – піклуватися про своїх людей, вигодувати їх духом, доглядати їх, дбати, щоб більшало їх», – таким було життєве кредо Олександра

²³ Панькова, Світлана. Людина без компромісів. <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/lyudyna-bez-kompromisiv>.

Яковича Кониського. Головна справа життя, за його ж словами, – «на національному ґрунті ростити таку деревину, щоб під широкою трonoю її квітчався народний добробут цілої людності України»²⁴.

Увесь свій вік Олександр Якович Кониський боронив інтереси українства, не йдучи на жодні компроміси в національній справі, «будив сонних і письмом і словом», горів любов'ю до України і цим вогнем запалював серця своїх численних духовних вихованців. За цим вогнем любові стояли реальні справи, а далекоглядність О. Я. Кониського, його талант бачити перспективу, і віра в те, що Україна своє осягне, вражають і сьогодні. Свій найвеличніший твір – духовний гімн «Молитва за Україну», що вже понад 135 років від створення в 1885 р. звучить в українських храмах, написав для дитячого хору. Він щиро вірив, що зі словами його молитви: «Боже Великий, Єдиний, / Русь-Україну храни, / Волі і світу промінням / Ти її осіни. / Світлом науки і знання / всіх нас просвіти, / В чистій любові до краю, / Ти нас, Боже, зрости. / Молимося, Боже єдиний, / Русь-Україну храни, / Всі свої ласки-щедроти / Ти на люд наш зверни. / Дай йому волю, дай йому долю, / Дай доброго світу, / Щастя дай, Боже, народу / І многая, многая літа», – зростатимуть майбутні українці майбутньої незалежної держави. Ці слова завжди були й залишаються злободенними.

Література

- Возняк, М. 1929. Ол. Кониський і перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр. Дикарева). *Записки НТШ / під ред. К. Студинського й І. Крип'якевича*. Львів. 150. 338-390.
- Гирич, Ігор. 2011. «Можна любити Україну так, як її любив Кониський, – але більш, як він, – любити не можна» (До 175-річчя від народження Олександра Кониського, одного з фундаторів НТШ). *Вісник НТШ: інформаційне видання / Світова Рада Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Львів. 46. 22-26.
http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14619/1/8_lubov%20Kapunskogoi.pdf.
- Гирич, Ігор. Олександр Кониський – батько української культурно-політичної окремішності.
<http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/413-ihor-hyrych-oleksandr-konyskyibatko-ukrainskoi-kulturno-politychnoi-okremishnosti>.
- Денисюк, І. Виховне спрямування творів О. Кониського для дітей в аспекті становлення української національної школи.
http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N142/N142p022-026.pdf.
- Домбровська, Л. В. 2013. Олександр Якович Кониський (1836–1900) – видатний український просвітник, культурно-громадський діяч, письменник, педагог. *Українська біографістика*. 10. 198-211.
- Дудко, В. 1998. Полтавська громада початку 1860-х рр. у листах Дмитра Пильчикова до Василя Білозерського. *Київська старовина*. 155-178.
- Дяченко, О. В. 2006. Національна ідея в поглядах О. Я. Кониського. *Проблеми політичної історії України: [зб. наук, праць / наук. ред. Шляхов О. Б.]*. 97-101.

---

²⁴ Кониський Олександр Якович. Видатні українці. С. 394-406.

- Дяченко, О. В. 2018. Педагогічна діяльність Олександра Кониського. Проблеми політичної історії України. 13. 6-16.
- Іваненко, Ольга. 2016. Хранитель українського слова. *Календар знаменних і пам'ятних дат /Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".* 3. 47-58.
- Кониський, Олександр Якович. 2005. Видатні українці. *Українська педагогіка в персоналіях – XIX століття. За ред. О.В. Сухомлинської /навч. посібник для студ. вищих навч. закладів, у 2-х книгах.* К.: Либідь. 1. 394-406.
- Мисюра, О. О. 2004. Громадівська діяльність Олександра Кониського. Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції. Чернігів. V. 145-157.
- Мисюра, О. О. 2010. Кониський – засновник шевченкознавства. *Сіверянський літопис.* 6. 112-121.
- Мисюра, О. О. 2004. Суспільно-політична діяльність О. Кониського: полтавський період. Сіверянський літопис. 5-6. 3-6.
- Мисюра, О. О. 2005. Участь О. Кониського в утворенні Наукового товариства імені Т.Шевченка. *Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції.* Чернігів. VII. 115-130.
- Мисюра, О.О. 2005. Феномен Олександра Кониського (1936-1900). Матеріали науковометодичного семінару. *Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції.* Чернігів. 2003. Вип. IV. 138-146.
- Панькова, Світлана. 17 серпня 2016 р. Людина без компромісів. *День*, 147.
- <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/lyudyna-bez-kompromisiv>.
- Томазов, В. В. 2008. Кониські. *Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон-Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України.* К.: Наукова думка, 568 с. <http://www.history.org.ua/?termin=Koniski>.
- Усенко, І. Б. 2008. Кониський Олександр Якович. *Енциклопедія історії України: Т. 5: КонКю /Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України.* К.: Наукова думка. 568 с. http://www.history.org.ua/?termin=Koniskii_O.

References

- Voznyak, M. 1929. Ol. Konys'kyu i pershi tomy «Zapysok» (Z dodatkom yoho lystiv do Mytr. Dykareva) [Ol. Konys'kyu and the first volumes of "Notes" (with the addition of his letters to Mitr. Dikarev)]. Zapysky NTSH /pid red. K. Studyns'koho y I. Kryp'yakevycha [Notes SSSH /ed. K. Studynsky and I. Krypyakevych]. L'viv. 150. 338-390 [in Ukrainian].
- Hurych, Ihor. 2011. «Mozhna lyubyt' Ukrayinu tak, yak yiyi lyubyv Konys'kyu, – ale bil'sh, yak vin, – lyubyt' ne mozhna» (Do 175-richchya vid narodzhennya Oleksandra Konys'koho, odnoho z fundatoriv NTSH) [You can love Ukraine as Konys'kyu loved it - but more than he - you can not love" (To the 175th anniversary of the birth of Alexander Konys'kyu, one of the founders of SSSH)] Visnyk NTSH: informatsiyne vydannya /Svitova Rada Naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka [Bulletin of NTSH: information publication / World Council of the Scientific Society named after T. Shevchenko]. 46. 22-26 [in Ukrainian].

http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14619/1/8_lubov%20Kapunskogoi.pdf.

Hyrych, Ihor. Oleksandr Konys'kyy – bat'ko ukrayins'koyi kul'turno-politychnoyi okremishnosti [*Oleksandr Konys'kyy as the father of Ukrainian cultural and political separateness*] [in Ukrainian]. <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/413-ihor-hyrych-oleksandr-konyskyibatko-ukrainskoi-kulturno-politychnoi-okremishnosti>

Denysyuk, I. Vykhovne spryamuvannya tvoriv O. Konys'koho dlya ditey v aspekti stanovlennya ukrayins'koyi natsional'noyi shkoly [*Educational direction of O. Konys'kyy's works for children in the aspect of formation of the Ukrainian national school*] [in Ukrainian]. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N142/N142p022-026.pdf.

Dombrovs'ka, L.V. 2013. Oleksandr Yakovych Konys'kyy (1836–1900) – vydatnyy ukrayins'kyy prosvitnyk, kul'turno-hromads'kyy diyach, pys'mennyk, pedahoh [*Oleksandr Yakovych Konys'kyy (1836–1900) an outstanding Ukrainian educator, cultural and public figure, writer, and teacher*]. *Ukrayins'ka biohrafistyka [Ukrainian biography]*. 10. 198-211 [in Ukrainian].

Dudko, V. 1998. Poltavs'ka hromada pochatku 1860-kh rr. u lystakh Dmytra Pyl'chykova do Vasylya Bilozers'koho [*Poltava community of the early 1860s in Dmytro Pylchikov's letters to Vasyly Bilozers'ky*]. *Kyyivs'ka starovyna [Kyiv antiquity]*. 2. 155-178 [in Ukrainian].

Dyachenko, O.V. 2006. Natsional'na ideya v pohlyadakh O. YA. Konys'koho [*The national idea in the views of O. Konysky*]. *Problemy politychnoyi istoriyi Ukrayiny: [zb. nauk, prats' / nauk. red. Shlyakhov O.B.] [Problems of political history of Ukraine: [collection. sciences, works / sciences. ed. Shlyakhov O.B.]*. 97-101 [in Ukrainian].

Dyachenko O.V. 2018. Pedahohichna diyal'nist' Oleksandra Konys'koho [*Pedagogical activity of Alexander Konysky*]. *Problemy politychnoyi istoriyi Ukrayiny [Problems of political history of Ukraine]*. 13. 6-16 [in Ukrainian].

Ivanenko, Olga. 2016. Khranytel' ukrayins'koho slova [*Keeper of the Ukrainian word*]. *Kalendar znamennykh i pam'yatnykh dat / Derzhavna naukova ustanova "Knyzhkova palata Ukrayiny imeni Ivana Fedorova" [Calendar of significant and memorable dates / State Scientific Institution "Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov"]*. 3. 47-58 [in Ukrainian].

Konys'kyy, Oleksandr Yakovych. 2005. Vydatni ukrayintsi [*Outstanding Ukrainians*]. *Ukrayins'ka pedahohika v personaliyakh – XIX stolittya. Za red. O.V. Sukhomlyns'koyi / navch. posibnyk dlya stud. vyshchykh navch. zakladiv, u 2-kh knyhakh Lybid' [Ukrainian pedagogy in personalities – XIX century. For order. O.B. Sukhomlinskaya / textbook. manual for students. higher education institutions, in 2 books Lybid']*. Kyiv. 1. 394-406 [in Ukrainian].

Mysyura, O. O. 2004. Hromadivs'ka diyal'nist' Oleksandra Konys'koho [*Public activity of Oleksandr Konys'ky*]. *Vyshcha shkola: problemy, poshuky, tendentsiyi [High school: problems, searches, tendencies]*. Chernihiv. V. 145-157 [in Ukrainian].

Mysyura, O. O. 2010. Konys'kyy – zasnovnyk shevchenkoznavstva [*Konys'kyy as the founder of Shevchenko studies*]. *Siveryans'kyy litopys [Severyansky chronicle]*. 6. 112-121 [in Ukrainian].

Mysyura, O. O. 2004. Suspil'no-politychna diyal'nist' O. Konys'koho: poltavs'kyy period [*Sociopolitical activity of O. Konysky: Poltava period*]. *Siveryans'kyy litopys [Severyansky chronicle]*. 5-6. 3-6 [in Ukrainian].

Mysyura, O. O. 2005. Uchast' O. Konys'koho v utvorenni Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka [*O. Konysky's participation in the formation of the Taras Shevchenko Scientific Society*]. Vyscha shkola: problemy, poshuky, tendentsiyi [*High school: problems, searches, tendencies*]. Chernihiv. VII. 115-130 [in Ukrainian].

Mysyura, O. O. 2003. Fenomen Oleksandra Konys'koho (1936-1900) [*The phenomenon of Alexander Konysky (1936-1900)*]. Materialy naukovo-metodychnoho seminaru. Vyscha shkola: problemy, poshuky, tendentsiyi [*Materials of the scientific-methodical seminar. High school: problems, searches, tendencies*]. Chernihiv. IV. 138-146 [in Ukrainian].

Pan'kova, Svitlana. 2016. Lyudyna bez kompromisiv (*A man without compromise*). Den' (Day), 147, August 17 [in Ukrainian]. <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/lyudyna-bez-kompromisiv>

Tomazov, V. V. 2008. Konys'ki [*Konys'ki*]. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: T.5: Kon-Kyu /Redkol.: V.A. Smoliy (holova) ta in. NAN Ukrayiny. Instytut istoriyi Ukrayiny [*Encyclopedia of the History of Ukraine: Vol. 5: Con-Kyu / Editor: VA Smoliy (chairman) and others. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine*]. Kyiv: Naukova dumka. 568 s. <http://www.history.org.ua/?termin=Koniski>.

Usenko, I. B. 2008. Konys'ky Alexander Yakovlevich [*Konys'ky Oleksandr Yakovych*]. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: T.5: Kon-Kyu /Redkol.: V.A. Smoliy (holova) ta in. NAN Ukrayiny. Instytut istoriyi Ukrayiny [*Encyclopedia of the History of Ukraine: Vol. 5: Con-Kyu / Editor: VA Smoliy (chairman) and others. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine*] Kyiv: Naukova dumka, 568 s. <http://www.history.org.ua/?termin=Koniskii O>.